

DE LA GRANJA CISTERCENCA DE VINGANYA (ALCARRÀS, SEGRITÀ)

Escriu el pare Altisent en la seva història del monestir de Poblet que *Guerau de Jorba, un dels personatges més importants de la cort, cedi a Poblet el 1153 el que fou una de les primeres granges del monestir: les terres d'AVINGANYA, a Seròs, prop del Segre; terra de regadiu.*¹ Aquesta donació, juntament amb sis documents més on apareix esmentada la granja de Vinganya, fou publicada anteriorment per J. Santacana Tort.²

Sabem, també pel pare Agustí Altisent,³ que a finals del segle XII, Poblet la tenia ja constituïda com una granja en el sentit cistercenc del terme, a l'igual que d'altres unitats territorials pertanyents al monestir, sistema d'explotació què utilitzava amb gran profit.⁴ Una darrera notícia d'aquesta granja populetana ens assabenta que fou venuda, juntament amb la d'Utxesa, a Guillem de Montcada, l'any 1258, per 1.100 masmudines. Sembla ser que la venda va motivar-la l'adquisició, per part de Poblet, del castell i vila de Senan (Conca de Barberà), així com d'altres propietats, la qual cosa deixà el cenobi en una situació difícil i delicada.⁵

Com s'ha vist, el pare Altisent —com també Santacana⁶— localitzen la torre que *etiam dicitur turris de Avingania*⁷ dins el terme municipal de Seròs, essent aquesta una inexactitud que cal ajustar si volem evitar les confusions.

1. Altisent, Agustí: *Història de Poblet*. Ed. Abadia de Poblet. L'Espluga de Francolí, 1974. p. 34.

2. Santacana Tort, Jaime: *El monasterio de Poblet (1151-1181)*. Ed. Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Barcelona, 1974. p. 457, doc. núm. 8.

3. Altisent, Agustí: *op. cit.*, p. 59

4. A.H.N., carp. 2.239, perg. 3; carp. 2.243, perg. 1.

5. Altisent, Agustí: *op. cit.*, pp. 138 i 143.

6. AVINGANIA o AVENGANIA: *Torre de Avingaña, a la derecha del Segre y a unos 2 kms. de Seròs, part. judicial y provincial de Lérida* (Santacana, Jaime: *op. cit.*, p. 766).

7. Vegeu document núm. 2.

Efectivament, a 2 Kms. de Seròs hi havia una Torre d'Avinganya que l'any 1201 fou cedida pel seu senyor, Pere de Bellvis, a Sant Joan de Matha, fundador de l'Orde Trinitari, que hi va instituir un convent. Així, quan busqueu el toponim *Avinganya* (o *Vinganya* si és català normalitzat) és molt probable que trobeu la referència a la casa trinitària serossenca i res més.⁸ Això no obstant, l'Enciclopèdia Catalana conté una altra veu: *Coll de Vinganya*, que ben llegida podria haver estat molt útil. En qualsevol cas, la confusió era prevesible i lògica.

Investigant la casa trinitària varem pensar, en un primer moment, que Poblet havia venut la torre en qüestió al Bellvis, el qual la va cedir als trinitaris. No trigarem gaire a adonar-nos de la contradicció: si Poblet se la va vendre l'any 1258 (i a un Montcada), difícilment hauria pogut cedir-la Pere de Bellvis mig segle abans. No podia ser, doncs, la mateixa torre.

Vam intentar de localitzar-ne una de veïna, prop de l'actual convent, a Seròs, però no era aquest el cas. Sortosament, els documents de la granja de Poblet són suficientment indicatius. El primer —la donació— diu clarament *illum turrin que est inter Alcarraz et Fragam, super viam regiam*. Ni Seròs es troba, propiament, entre Alcarràs i Fraga, ni la torre d'Avinganya està per damunt del camí reial, sinó molt per sota (uns 10 Kms. aprox.). Ademés, en un document del 28 juliol de 1163, Guerau de Jorba fa una nova donació a Poblet, i en ella especifica: *dono etiam ut fratres Populeti deinceps, pro irriganda terra de Avingania, certum diem in cequia accipiant, et pro die illa nullum debitum alicui umquam persolvant, set quod ipsi soliti erant solvere reddat villa de Alcarraz*.⁹

Basant-nos en aquestes referències, la recerca de la granja quedava limitada dins el terme municipal d'Alcarràs. El full 388 del mapa d'Espanya 1:50.000 (*Lérida*), dibuixa una *Partida de Minganya* que, si bé pertany al municipi alcarraressenc, no hi té continuïtat territorial, és a dir, forma d'una illa a l'estil de Llívia, encaixonada entre els termes de Soses i Torres de Segre.¹⁰ Consultades les fulles del

8. Sobre el tema vegeu Antonino de la Asunción: *Historia documentada del convento de los P.P. Trinitarios de Avingaña*. Roma 1915; també Lara Peinado, Roderic: *Avinganya, bressol dels trinitaris a Catalunya*. Ed. Dilagro. Lleida, 1979.

9. Vegeu el document número 3. Una especificació similar pot trobar-se en la «definició» que fa Poblet a la Religió de l'Hospital de la terra de Vinganya i Remolins, l'any 1.200 (A.C.A., Sec. Gran Priorat, Armari 10, volum 1, foli 34).

10. El contexte geogràfic s'aprecia nítidament en el mapa 1.

cadastre i l'arxiu municipal d'Alcarràs, ens aparagué en el nom correcte de la partida és *Vinganya*, més comú encara que *Avinganya*, assabentant-nos posteriorment que molta gent pronuncia M en lloc de V, mutació fonètica que recull el citat mapa.

A partir d'ací, comprovades positivament les confrontacions dels documents primer i tercer (vegeu els mapes), pot afirmar-se que estem davant la localització correcta de la granja de Poblet. Una posterior prospecció arqueològica, amb l'ajut de les notícies del veinat, ens ha permés de situar el lloc exàcte on s'aixecava la torre, la qual, segons hem pogut saber, va restar identificable com a tal fins els anys quaranta, quan les seves pedres de la part baixa (carreus ben tallats) foren reutilitzades en una construcció dins la vila d'Alcarràs.¹¹ Desconeixem, però, el lloc concret on els monjos bastiren la granja. Molt probablement no van utilitzar la torre, puix tota la ceràmica allí recollida és clàrament islàmica. Si estava sota l'actual granja, cal donar per perduda tota esperança d'investigació arqueològica.¹²

Això no obstant, amb les notícies que disposem podem fer-nos una reconstrucció esquemàtica del cas. La torre fou conquerida per Guillem d'Alcarràs entre 1147-48. El seu pare era Guerau (o Gerald) de Jorba, que la cedeix a Poblet l'any 1153. Mentre tant, Gerdald de Jorba marida amb Guillem de Cardona (I) i traspassa la senyoria d'Alcarràs a la casa dels Cardona. El fill d'aquest matrimoni, Guillem II, Mestre del Temple, es desfà de la senyoria en benefici de la família patricia dels Santcliment, lleidatans, l'any 1249. I aquesta família serà qui compri a la casa de Montcada (marquesos d'Aitona) la granja de Vinganya, retornant-la al seu nucli originari (ja era seva el 1327).

Posteriorment, un seguit d'entroncaments nobiliaris van fer que la casa Santcliment cedís la senyoria als Fernandez Heredia, després comtes de Fuentes, i d'aquests als ducs de Solferino. En tots aquests traspassos (i en altres que hi hagué) l'antiga granja cistercenca de Vinganya es conservà com una propietat unida, lligada en tot moment a la sort de la Baronia d'Alcarràs.¹³

11. Antonio Costa Escolà (*Monografia de Alcarràs*. Lérida 1955, p.11) identifica la torre de Vinganya amb la d'Almussara, citada en documents del segle XII en relació amb Alcarràs i també àrab.

12. Es desconeix la data de construcció però ja és foc durant el s. XVII.

13. Lladonosa Pujol, Josep: *Gran Geografia Comarcal de Catalunya* (Vol. X). Ed. Fundació Enciclopèdia Catalana. Barcelona 1983, p. 113.

Així, sabem que Maria de Santcliment, l'any 1587 era *Señora de la vila y dels termes units de Alcarras, Grañanella y Vinganya, al Principat de Catalunya ... ab potestat pera dirigir y litigar qualesquier pleits tant civil com criminals*.¹⁴ Més tard, l'any 1661, Vinganya era encara propietat única del comte de Fuentes, que l'arrendava *ab totes les terres y hortes situades y confrontades en lo terme de Vingaña*, per un període quatrienal.¹⁵

No gaire més tard, però, trobem la següent anotació en el llibre de protocols de la Rectoria d'Alcarràs: *5 de mayo de 1675: con decreto del Dr. Juan Bautista Pallás, regidor del Ilustre Capitulo y del Ilustre Sr. don José de Castellbell y de Heredia, Gobernador de Alcarrás, fué por 4 hermanas de este pueblo a José Escarp, de la misma vecindad, una faja de terreno de Alcarrás en el termino de Vingaña*. Aquesta primera disgràcia fou seguida d'una altra el 1768, que va afectar a 2 jornals de terra de secà (part occidental). Ambdues enajencions pertanyen a la part que no disposava d'aigua de rec i, lògicament, tenia un valor menys apreciable.¹⁶

Ja a mitjan segle XIX, *según contrato extendido en Lérida el 2 de marzo de 1853, el Exmo. señor don Benito de Llança y Esquivel Hurtado de Mendoza, duque de Solferino, arrendó por 4 años y 24.000 reales de vellón, la partida de Avingaña, juntamente con el derecho de treinteno de otras tierras, a don Gregorio Jové, del comercio de dicha ciudad y natural de Fraga*.¹⁷

A partir d'aquest moment, la sort de la partida de Vinganya es divideix. La zona occidental, abans sense aigua, passa a beneficiar-se del reg del canal d' Aragó-Catalunya. Això, que en un principi havia d'ésser una gran fortuna, va resultar un perjudici: a la llarga, les filtracions del nou reg la convertirien en terra solobre i aspra.¹⁸ El duc de Solferino procedí a la venda ràpidament. L'any 1851 ja tenia un nou propietari, el primer d'una llarga cadena que fins al dia d'avui intentarien infructuosament l'explotació. D'aquesta manera, la zona

14. Arxiu de la Paeria de Lleida: Reg. 712, fol. 5.

15. Arxiu Parroquial d'Alcarràs: s.r.

16. És de comú coneixement en la comarca que aquesta part del secà era d'una qualitat molt superior a la resta, sobretot degut a l'absència quasi absoluta de pedregals, cosa sempre d'agrair.

17. Costa Escola, Antonio: *Monografía de Alcarrás*. Lérida 1955. p. 104.

18. Els primers estudis per a la construcció d'aquest canal (anomenat originàriament *Canal de Tamarit*) foren fetes entre el 1783 i el 1806, i les conseqüències geològiques ja eren previstes en l'autorització de 1834.

occidental, que comprén 46 Ha. i on s'hi troben la torre àrab i la granja (medieval i moderna), no ha sofert cap tipus de parcel·lació.¹⁹

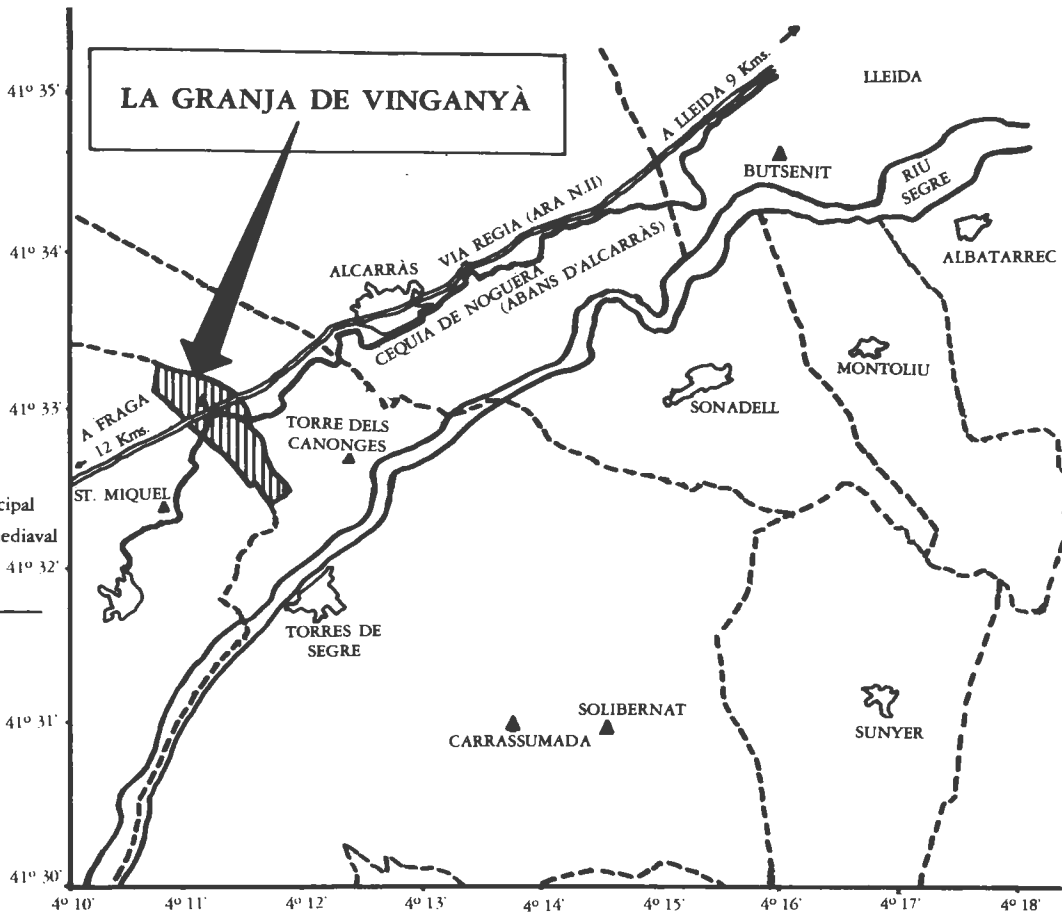
La part oriental, la d'horta, es va fraccionar en molts propietaris, especialment a causa de les vendes dels ducs, fetes durant aquest segle (la darrera el 1970). Amb tot la Casa de Solferino —que no el Baró d'Alcarràs— continua en possessió d'un 35% de les 42,8 Ha. de la zona.

El fet de que encara avui sigui possible la delimitació de la que fou una de les primeres possessions de Poblet, cosa certament poc habitual, es deu a la identificació feta l'any 1833 entre Baronia d'Alcarràs i terme municipal, en el moment d'establir-se aquests límits. No s'ha d'oblidar, però, que l'aïllament de la granja de Vinganya respecte a Alcarràs ha estat un fet clau que ens permet una coneixença completa. Això ho ha succeït, per exemple, amb la granja d'Utxesa, que Poblet va vendre juntament amb la de Vinganya l'any 1258. Utxesa, situada en terme municipal de Torres de Segre degut a pertanyer a la comanada hospitalera d'aquesta vila, resulta d'una delimitació gairebé impossible, essent únicament viable la seva identificació, que confiem poder donar a conèixer ben aviat.

MARC ESCOLÀ I PONS

19. Sortosament, el lloc on es troben les ruïnes de la torre és en aflorament rocallós d'impossible conreu: el Coll de Vinganya, la qual cosa ha evitat una desaparició radical més prematura.

MAPA 1

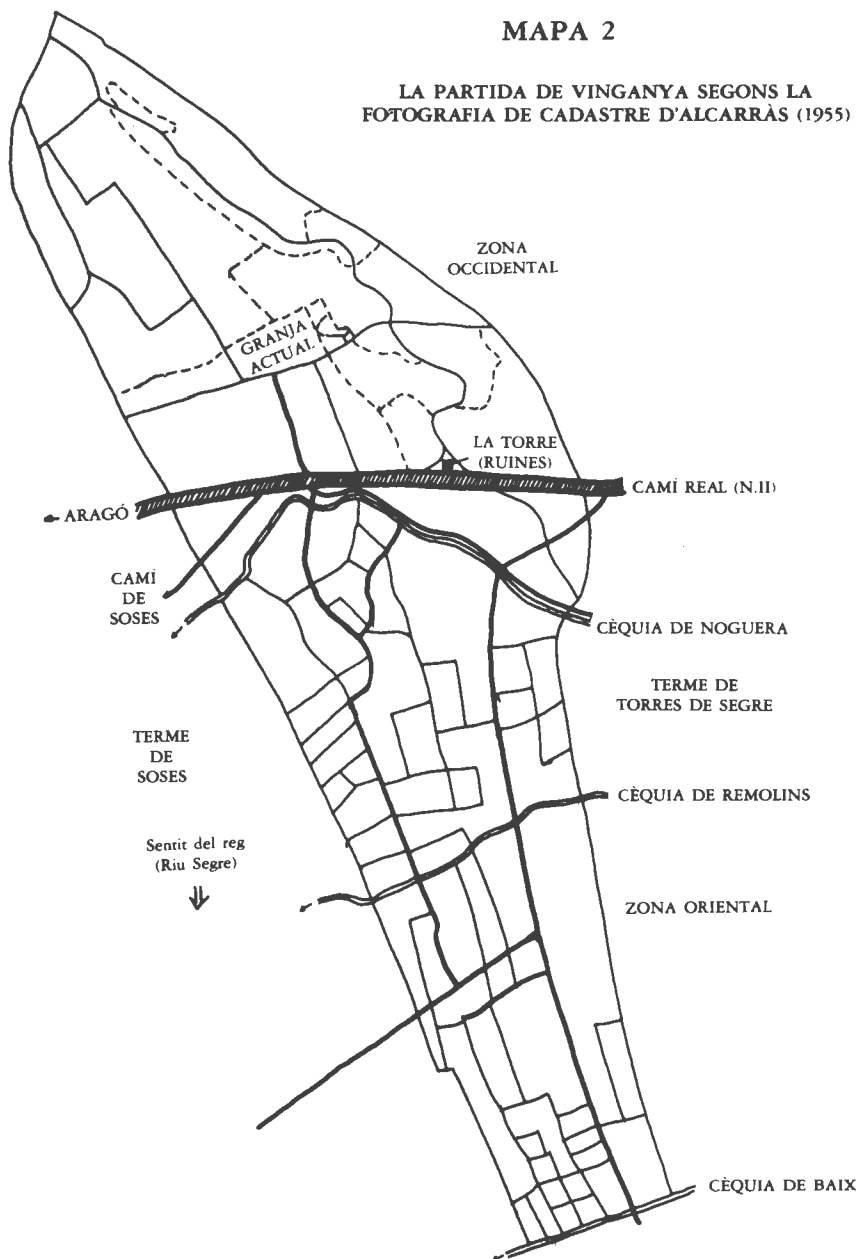
MARC ESCOLÀ I PONS

208

ESCALA 1:50.000 (Full 388 «Lérida»)

MAPA 2

LA PARTIDA DE VINGANYA SEGONS LA
FOTOGRAFIA DE CADASTRE D'ALCARRÀS (1955)

DOCUMENTS

1151, agost, 19.

Ramon Berenguer IV dóna a l'abat Esteve de Santa Maria de Poblet el lloc anomenat d'aquesta abadia, segons consta en una anterior carta de donació. A més confirma la possessió d'altres propietats, en particular de la Granja d'Àvinganya.

A.H.N. carp. 2.001, num. 7 (original).

Guitert, *Real Monasterio de Poblet*, 120-121, lam. CI.

Finestres, *Historia*, 1, 200-201.

Santacana, *El Monasterio de Poblet*, 45, doc. num. 4.

In nomine Sancte et Individue Trinitatis Patris et Filii et Spiritus Sancti. Ego Raimundus, Dei gratia, comes Barchinonensis et princeps Aragonensis et Dertose marchio, facio hanc cartam donacionis Deo, et Sancte marie Populeti et vobis Stephano, abbati eiusdem loci, omnibusque tuis fratribus et meis confratribus ibidem Deo famulantibus, presentibus et cum suis terminis et afrontacionibus sicut in vestris cartis continentur. dono et concedo vobis omnes illos honores, vel possessiones, quos vel quas modo habetis, seu deinceps habitur estis donacione, vel emcione cuiuscumque persona ecclesiastice secularisve in tota terra mea, vel in aliis locis. Granigiam de Avingania cum omnibus suis terminis et afrontacionibus, sicut in vestris cartis omnibus continentur, dono et concedo et laudo vobis confratribus meis de Populeto pro alodio franco in perpetuum, ob remedium anime mee et parentum meorum, tam vivorum, quam defunctorum. Si quis ver hoc meus donativum dirumpere vol anichilare voluerit, sit maledictus sicut Iudas, que tradidit Christum, et diffido eum tanquam invasorem mee propie domus et amplius non confidat in me nec suis rebus, et insuper peccabit michi mille solidos. Et hoc totum sicut superius suprascriptum est, mando teneri et observari omni tempore a meis propinquis.

Facta carta XV kalendas septembris, anno ab Incarnatione Domini MCLI. Sig num Raimundi comes. Sig num Ildephonsi regis Aragonum et comes Barchinone, qui hoc laudo, et propia manu mea confirmo. Gaufredus, Dertosensis episcopus sig num. Sig num Guillelmi Raimundi Dapiferi. Sig num Geraldi de Iorba. Sig num Bernardi de Bellog. Sig num Otonis. Sig num Poncii, scribe, qui hoc scripsit die annoque prephato.

1. En el manuscrit hi ha un *de* que sobra.

1153, novembre, 30.

Gerald de Jorba, juntament amb Saurina, la seva esposa, i els seus fills, donen a l'abadia de Poblet i al seu abat Gerald, la Torre d'Avinganya, situada —diuen— entre Alcarràs i Fraga.

A.H.N. carp. 2.002, num. 4 v. (original).

C.P.M. fol. 99 r. 1^a col., num. D.

Santacana, *El monasterio de Poblet*, 457, doc. num. 8.

In Dei nomine et eius divina clementia. Ego Geraldus de Iorba, una cum uxore mea Saurina, filiisque meis, pro amore Dei et pro animabus patris ac matris parentumque nostrorum et in remissione omnium peccatorum nostrorum, facio tibi Geraldo, abbati de Popleto, omnibusque tibi, in Christo subditis, secundum regulam Sancti Benedicti, iuxta cistercensium ordinatas institutiones monachis ac fratribus, cartam hanc donationis, ut habeas et possideas tu et omnes successores tui, qui post te futuri sint in predicto Popleto, Deo et Beate Dei Genitricis semperque Virginitatis servientes, illam turrim que est inter Alcarraz et Fragam, super viam regiam, que etiam dicitur turris de Avingania, ita sane, videlicet, cum omni hereditate et pertinentiis inde mihi convenientibus et ut libere ac ingenuè in honore Sancte Marie de Popleto habeatur. Spontanea voluntate propria manu hęc sig num pro me et pro uxore mea et pro omnibus filiis meis facio. Insuper, ut firmiter hoc donativum teneatur, trado meipsum et uxorem meam et filios meos, tam in vitam quam in morte, Deo et Beate Marie de Popleto, in vita ad amandum et servendum, in orbe ad sepulturam. Quicumque vero hoc donativum rumpere temptaverit, tam de meis quam de extraneis, sit anathema in eternum.

Facta carta anno ab Incarnatione Domini MCLIII pridie kalendas decembris. Anno quo capta est Siurana.

Et hoc sig num Saurine. Sig num Geraldii filii Geraldii de Iorba. Sig num Guillelmi d'Alcarraz. Sig num Bernardi de Puialto. Sig num Guillelmi de Cerveira. Sig num Raimundi de Puialt. Sig num Arnaldi de Montoliu.

Sig num magistri Petri qui istam cartam in duodecima linea rasan scripsit iubente domino Geraldo de Iorba.

1153, novembre, 30.

L'abat Gerald i els monjos de Poblet reben a Gerald de Jorba, a llur muller, i a llurs fills com a germans de l'Orde, fent-los particeps dels seus beneficis espirituals. Poblet es compromet a mantenir un monjo que resi per la familia Jorba, i a celebrar els aniversaris de difunts com es fa amb el d'un membre cistercenc. De pas accepten la donació de la torre d'Avinganya com una almoïna.

A.H.N. carp. 2.002, num. 4 r. (original).

Santacana, *El monasterio de Poblet*, 458, doc. num. 9.

In Dei nomine et eius divina clementia. Ego Geraldus, abbas de Popleto, una

cum omni conventu mii in Cristo subdito, recipio te Geraldus¹ de Iorba cum uxore tua et filiis tuis, tam in vita quam in morte, ut sis frater monachorum omnium qui in ordine cisterciensi sunt, ut sis frater dico et participes in omni beneficio nostri ordinis in vigiliis, in ieiuniis, in orationibus et in elemosiniis, in missis, et in sacrificiis, tu et uxor tua et filii tui. Insuper constituo tibi et uxori tue filiisque tuis ut semper in vita mea et in vita omnium successorum meorum unum monachorum sacerdotum consignari que specialiter pro te et pro uxore tua et pro filiis tuis statuimus tecum vesturi. Anniversarum etiam post mortem tuam et uxoris tue, filiis etiam tuis, post mortem ipsorum, sicuti pro fratribus et monachis nostris ordinis, semper facere, pro te et pro uxore tua et pro filiis tuis, in monasterio de Populeto stabilimus. Facta receptione anno ab Incarnatione Domini M^o C^o L^o III° anno que capta est Siurana. Hoc autem totum etiam si plus possemus digne facere deberemus, propter magnam elemosine Karitatem quam in nobis fecistis, dando scilicet illam turrim que dicitur de Avingania de qua privilegium donationis ex alia parte divisum per a b c in carta continetur. Unde etiam pridie kalendas decembris die qua facta est carta propria manu ego Geraldus, abbas de Populeto, hoc signum² facio.

Sig num Grimoardi, prioris de Populeto. Sig num Helie, subprioris de Populeto.

Signum magistri Petri qui stam cartam scripsit iubente Geraldo abbate de Populeto cum omni conventu suo.

1163, novembre, 28.

Gerard de Jorba, amb l'aprovació de la seva muller Saurina i del seu fill Guillem, fan donació a Santa Maria de Poblet, sota l'autoritat de l'abat Esteve, la casa i terra comprada a Ramon d'Alost a Lleida, i la vinya adquirida d'Albert de Castellet. Dona igualment l'aigua de la cèquia d'Alcarràs («certum diem») per a regar la terra d'Avinganya.

A.H.N. carp. 2.007, num. 9 (original).

C.P.M. fol. 84 v. 1^a col. num. CDXXVIII.

Santacana, *El Monasterio de Poblet*, pp. 479-480, doc. 34.

In Dei nomine. Ego, Ieraldus de Iurba, consilio uxoris mee Saurine et filii mei Guillelmi, dono Deo et beate Marie et fratribus Populeti, tam presentibus quam futuris, in manu Stephani, abbatis, pro remedio anime mee et omnium parentum meorum, donum illam et terram quam emi in civitate Ylerda de Raimundo d'Alost com omnibus pertinentiis suis. Dono etiam vineam illa quam emi de Arberto de Casteled. Dono etiam ut fratres Populeti deinceps, pro irriganda terra de Avingania, certum diem in cequia accipiant, et pro die illa nullum debitum alicui umquam persolvant, set quod ipsi soliti erant solvere reddat villa de Alcarrax. Hoc omnia ita dono libere et absque omni calumpnia, ut totum meum ius et mea possessio de bis

1. -*us* falta en el manuscrit.
2. La lletra g interliniada.

predictis rebus, transferatur in ius et possessionem fratrum Populeti, ad omnes voluntates suas in bono faciendas in perpetuum. Si quis ver, de his omnibus predictis donationibus fratribus Populeti aliquid contradiceret vel auferre vellet, ego et mei testes et defensores erimus in perpetuum.

Facta est carta donationis huius V kalendas augusti, anno ad Incarnatione Domini MCLXIII.

Sig num Guiraldi de Iurba. Sig num Saurine uxoris eius. Sig num Guillelmi filii eius, qui hanc cartam scribere iussimus et testes firmare rogamus.

Sig num Guillelmi de Cerveira. Sig num Petri Porqued. Sig num Petri de Monte Olivo.

Sig num Willelmi, scribe, qui hoc scripsit die anno quo supra.

